

Ірина Якубенко
(Полтава)

БІНАРНИЙ ХАРАКТЕР ТА БАГАТОСТУПЕНЕВІСТЬ АКТУАЛЬНОГО ЧЛЕНУВАННЯ РЕЧЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню багатоярусності актуального членування складнопідрядного речення та проблемі визначення у синтаксичній структурі основних та додаткових тем і рем як головного, так і підрядного речення.

Ключові слова: складнопідрядне речення, актуальне членування, тема, рема, бінарність, багато ярусність.

Об'єктом дослідження у статті є складнопідрядне речення сучасної німецької мови. **Мета роботи** полягає у розкритті особливостей актуального членування речення з позиції різних рівнів мови. У цьому полягає **актуальність** матеріалу статті та його **новизна**. Результати дослідження мають **практичне значення** для вірної побудови німецького складнопідрядного речення в залежності від мети висловлення.

У наукових працях, автори яких на матеріалі різних мов розглядають проблеми актуального членування складнопідрядного речення (АЧСПР) , звертається увага на існування двочленних тема-рематичних відносин, що конституюють складнопідрядне речення (СПР) як цілісну комунікативну одиницю [2;5;6;7].

Існують труднощі у процесі віднесення актуального членування (АЧ) до того чи іншого рівня мовної системи. Так, О.А. Лаптева зазначає, що, з одного боку, АЧ не є власне синтаксичним явищем, оскільки воно пов'язане з індивідуальними чинниками позамовної ситуації, а з іншого боку, його не можна вважати випадковим явищем мовлення. Воно має певні закономірності, які дають змогу його типізувати. Згідно з найбільш поширеним поглядом, АЧ – це органічна частина синтаксису і воно належить до граматичного рівня речення. Проте граматичне трактування АЧ створює низку проблем. Досліджуване явище в різних мовах есплікується не однаково і не має постійного та єдиного засобу вираження. Іншою синтаксичною теорією, що відносить АЧ до плану висловлень, є теорія функціональної перспективи речень (Е. Бенеша, Ф. Данеша, Я. Фірбаса, Е. Дворакова). Відповідно до цієї теорії речення (висловлення) ідентифікується як актуально-синтаксична одиниця з процесуальним аспектом, що реалізує певний комунікативний намір мовця. На відміну від формального (граматичного) членування речення, функціональна перспектива речення досліджує співвідношення його елементів з позиції повідомлення, яке передається реченням, у цій, конкретній ситуації.

В.З. Панфілов обирає для АЧ особливий рівень – логіко-граматичний, який ніби надбудований над синтаксичним рівнем. Отже, однією з кардинальних проблем АЧ продовжує залишатися питання про те, до якого рівня мовної системи належить це явище і як воно впливає на синтаксичне

оформлення речення. На думку Н.П. Брильової, найбільш прийнятною для розв'язання цього питання є концепція В.Г. Адмоні [1, с. 44].

Саме ж АЧ – це смислове членування речення на основі вираженого в ньому змісту на тему (відоме, дане) та рему (невідоме, нове). АЧ може збігатися й не збігатися із граматичним членуванням. Для останнього характерне виокремлення групи підмета і присудка, воно, залежно від структури основного речення, буває простим, тобто таким, що створює просту тематичну прогресію, або ускладненим, тобто з наскрізною темою або ускладненими ремами.

Der Bogen, auf dem die Antwort niedergeschrieben werden sollte, enthielt sechs mit Namen versehenen Spalten (der Zahl der Untersuchungspersonen entsprechend) [8, с. 102]. Розглядаючи це речення в аспекті руху в ньому інформації, можна наочно продемонструвати його структуру: T R1 R R2.

У наведеному прикладі частина головного речення, що стоїть у препозиції до підрядного речення, є темою, зумовленою контекстом. T – це тема, R1 – додаткова рема, R – основна рема, а R2 – ще одна додаткова рема, яка разом із першою містять у собі лише другорядну інформацію, відсутність якої не створить перешкод для сприйняття структурно-смислового блоку. Рематична група представлена частиною головного речення і підрядним означальним, а також відмежованим дієприслівниковим зворотом.

T - *Der Bogen*; R - *enthielt sechs mit Namen versehenen Spalten*; R - 1 *auf dem die Antwort niedergeschrieben werden sollte*; R - 2 *der Zahl der Untersuchungspersonen entsprechend*.

Ураховуючи бінарний характер АЧ (поділ на тему та рему), услід за Н.П. Брильовою констатуємо наявність двох рівнів АЧ. Перший рівень АЧ – обов'язкова структурна ознака схеми речення та другий рівень актуального членування, що включений у конкретну мовленнєву ситуацію. На думку науковця, одиниці першого рівня АЧ (дане, нове) повинні розглядатися у плані семантичної репрезентації речення. Розміщення даної та нової інформації серед смислових груп відбувається залежно від семантики мовної моделі речення. Ідентифікація другого рівня АЧ здійснюється завдяки дії контекстуальних факторів вузького та широкого значення, зважаючи на домінуючу роль останніх. Контекстуальними факторами вузького значення є загальноприйняті в лінгвістиці показники даної та нової інформації. Контекстуальні фактори широкого значення розглядаються як вияв зв'язку між реченнями в тексті.

Л.А. Черняховська також доводить про необхідність двох рівнів АЧ: АЧ на рівні ізолюваного речення, поза контекстом, коли його можна розглядати як постійну структурну ознаку речення, й АЧ на рівні висловлення, коли речення включається в ситуацію та отримує комунікативне завдання [2, с. 59]. Відповідно до інформативної структури здійснюється дія другого рівня АЧ. Ці дві структури існують одночасно і оформлюють один єдиний спосіб організації речення як конкретного акту комунікації. Компонентами інформативної структури є смислові групи, оформлені різними членами речення [2, с. 67]. Ідентифікація двох рівнів АЧ свідчить про подвійне змістовне навантаження речення [2, с. 75]. Завдяки розмежуванню двох рівнів досягається єдність

синтаксичної та інформаційної організації речення; інформативний план – основа побудови синтаксичної структури – не нашаровується на цю структуру, а виступає як її складник.

О.І. Таюпова вказує на той факт, що під багатоярусністю слід розуміти певну ієрархію тема-рематичних відносин. Ця ієрархія проявляється тому, що, попри існування тематичних та рематичних компонентів усього складнопідрядного речення загалом, можливе виділення теми та реми як головного, так і підрядного речень [4, с. 101].

Сьогодні в лінгвістиці склалися три принципові підходи до аналізу АЧСПР: 1) ідея багатоярусності, (О.А. Крилова, Н.А. Слюсарєва); 2) ідея факультативного розташування (І.П. Распопов), 3) ідея макрополя напруження (Г.П. Перепеченко).

Один із варіантів розмежування цих підходів пропонує О.А. Крилова. Автор приходить до висновку, що в підрядному реченні можна виокремити другий рівень АЧ всередині самого підрядного речення, експлікуючи таким чином поняття багатоярусності АЧСПР. Дослідження ж комунікативного аспекту складного речення, проведене В.С. Страховою, демонструє, що з позиції комунікативної значущості головним може виявитись підрядне речення, а предикативний ланцюг, що зветься головним реченням, може відігравати роль підпорядкованого елемента. Ідею багатоярусності АЧСПР використовує в роботі "Проблеми функціонального синтаксису сучасної англійської мови" Н.А. Слюсарєва. Авторка доводить, що тема та рема СПР можуть містити додаткову тема-рематичну конструкцію. Науковець виявила двовершинну рему в деяких типах СПР. Найперспективнішим, на думку І.М. Філіпової, є підхід, запропонований Г.П. Перепеченком в роботі "Структурно-комунікативне типи многозвенних сложноподчиненных предложений". Принциповою основою цього підходу слугує теорія поля напруження К. Бооста [5, с. 47]. Г.П. Перепеченко висуває ідею макрополя напруження. У комунікативному аспекті мікрополя напруження відповідних структурних ланок утворюють макрополе складнопідрядного комплексу. Отже, ідея макрополя базується на ідеї багатоярусності АЧ у СПР [3, с. 61]. У межах макрополя виникають комунікативні мікрополя у компонентах відповідного ярусу й утворюються проміжні напруження (тема-рематичні структури підрядних речень) [6, с. 63]. При такому аналізі комунікативна перспектива складного речення постає у вигляді єдності його складових, а не сумарного додавання компонентів, як це трактується в ідеї багатоярусності.

Висновки. Завдяки бінарному характеру актуального членування (розподілу інформації на дане і нове) досягається єдність інформаційної та синтаксичної структури речення. Саме бінарність є передумовою багатоярусності актуального членування складнопідрядного речення. Певна ієрархія тема-рематичних відносин (багатоярусність) уможливує виділення тематичних та рематичних компонентів усього складного речення, виокремлення теми та реми у межах підрядних речень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брылева Н. П. Актуальное членение и синтаксическая структура предложения в английском языке : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Наталья Петровна Брылева. – М., 1978. – 163 с.
2. Павлова Е. Б. Репрезентация рематического подлежащего в англоязычном дискурсе : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Елена Борисовна Павлова. – М., 2005. – 361 с.
3. Перепеченко Г. П. Проблемы актуального членения многозвенных сложноподчиненных предложений / Г. П. Перепеченко // Вопросы романо-германской филологии: Сб. научных трудов МГППИЯ им. М. Тореза, 1973. – Вып. 71. – С. 173–179.
4. Таюпова О. И. Актуальное членение сложноподчиненного предложения // Межвузовский сборник научных трудов рязанского педагогического ун-та. – Рязань, 1992. – С. 99.
5. Филиппова И. Н. Формально-грамматическое и актуальное членение пословиц: на материале немецкого языка : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Ирина Николаевна Филиппова. – М., 2001. – 215 с.
6. Шабат-Сявка С. Т. Комуникативна інтенція у світлі теорії актуального членування речення // Слов'янський збірник: зб. наук. праць, XVII Випуск : частина 2. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 592–598.
7. Translation in der globalen Welt und neue Wege in der Sprache und Übersetzerausbildung / Lew N. Zybatow (Hrsg.). – Frankfurt / M. : Lang, 2004. – XII, 264 S. : Abb. – (Forum Translationswissenschaft, Bd 2).
8. Jaud T. Rest Urlaub / Tommy Jaud. – Frankfurt / M. : Fischer Verl., 2007. – 256 S.

SUMMARY

The article is devoted to the investigation of the manycircle character of actual division of some complex sentence and to the problem of qualification in the syntactical structure the main and subsidiary theme and rheme in the main and dependet sentence.

Key words: *complex sentence, actual division, theme, rheme, binary, manycircle character of actual division.*